

מבצעים מיוחדים במלחמה: רכיב מובנה במאמץ ההשפעה

המלחמה הבאה שבה י"לחם צה"ל תהיה, בסבירות לא מבוטלת, מערכה רב־זירתית. צה"ל יידרש לפעול במקביל בכמה זירות לחימה, בין שהן מתואמות ותומכות זו בזו ובין שלא. למבצעים בעומק תוכל להיות השפעה של ממש על תודעת האויב. לנוכח החשיבות והפוטנציאל של החיבור שבין מבצעים להשפעה, ראוי לפתח את היכולת לשלב מבצעי הונאה והשפעה בפעולה בעומק

מסוק סופר פרלון, ששימש לשינוע לוחמים לעומק מצרים במבצע "הלם" 1968. לפעולה בעומק היכולת לטלטל את האויב ולהוציא משיווי משקלו. צילום: לע"מ

לפשיטה זמן ממושך, שבמהלכו צפו מראש כמעט את כל המקרים האפשריים והכינו תגובות מתאימות. אביטל ושגיא התייחסו בעיקר למבצעים מיוחדים בעיתות שגרה, ואכן בשגרה אפשר לפעול ליצירת ודאות בשדה הקרב, כאשר הזמן בידינו. המלחמה, לעומת זאת, כהגדרתו של הגנרל הפרוסי קרל פון קלאוזוויץ, "היא נחלת אי־הוודאות"³. יש בה חיכוך והזמן הוא משאב יקר מאוד שתמיד מצוי בחסר. זו אולי הסיבה שבגינה תרומתם של הכוחות המיוחדים של צה"ל במלחמות ישראל הייתה פחותה מכפי שלכאורה יש בכוחם לתת. אנו מורגלים לכנות במלחמה את המבצעים המתוכננים מאמץ או מבצעים מיוחדים, וטענתי היא כי המינוח משפיע על אכונות היעד, רמת המודיעין, ההכנות והתוצר ונכון לכנותם

"מבצעים מיוחדים", כתב בשעתו סא"ל (מיל) ד"ר דורון אביטל, מפקד סיירת מטכ"ל, "מתאפיינים יותר מכול במרווחי טעות קטנים או בתמרון במרחב של סד משאבים מבצעיים הדוק ולא סלחני במיוחד"¹. הם מחייבים הכנות ממושכות, הכוללות תכנון יסודי וקפדני, מודיעין מדויק ועדכני, אישורי תוכניות רחבים, כולל כאלו של הדרג המדיני והצבאי הבכיר הפיקוד עליהם הוא פיקוד בכיר מאוד. הם דורשים כוחות מיומנים, כשירים, מקצועיים מאוד שיודעים לפעול בחשאיות והליך תכנון מפורט מאוד. על מבצע מיוחד של סיירת מטכ"ל אמר אלוף (מיל) אורי שגיא כי "לא קרה משהו שלא חשבנו שיקרה", בהתייחסו לחטיפת מצטפא דיראני מביתו בעומק לבנון ב־1994². מדוע? מפני שהמתכננים והכוח המבצעי נערכו

אל"ם גי, קצין במפקדת העומק

דומים עם המבצעים המיוחדים כמו פעולה בחתימה נמוכה, חשאיות והסתר. לפי הנחתי במלחמה יש בעיקר (אם לא רק) מבצעים ולא מבצעים מיוחדים. מבצעים אלו הם אמצעי ולא מטרה, וכאשר מבצע מיוחד נכשל, הוא עלול להפוך לתסבוכת ולתת בידי האויב הישג ערכי וחשוב.

במהלך שנותיה, בתקופות שגרה, הוציאה ישראל לפועל שורה ארוכה של מבצעי קומנדו, כדי לחזק את ההרתעה מול אויביה.¹⁰ למרות בלבול המונחים שהשתרש בשיח,¹¹ יש מעט מבצעים העונים להגדרה "מיוחדים", ועליהם להיות הרבה יותר "מבצעים". מהות הפעולה של המבצעים היא לתמוך ברעיון מבצעי אופרטיבי או אסטרטגי, כלומר לשרת רעיון מטכ"לי. לעומת זאת מטרת מאמץ המבצעים המיוחדים בחירום היא להביא תרומה אופרטיבית למימוש יעדי המערכה - לכל צורך מבצעי נקודתי חשוב ודחוף העולה תוך כדי המערכה שאין אפשרות לממש בשיטה אחרת.

בלחימה נהוג לחשוב על פוטנציאל תרומה אופרטיבית באחת משתי דרכים: מבצעים רבים בעלי תרומה קטנה כל אחד שהשפעתם המשותפת רבה,¹² או מבצעים מעטים שלכל אחד מהם תרומה ניכרת, ובתוכם מבצעי איכות ספורים מוכנים מראש המופעלים על פי צורך כמהלומת פתיחה, מתוך שאיפה לשנות את פני המערכה או לתמוך במאמצים המרכזיים שהמפקדה הכללית הגדירה.

כנגד צבאות הטרור, חזבאללה וחמאס, אין די במהלומות אש או ויריות ויבשתיות ותמרון קרקעי חזיתי. כדי לשבש את הגיונם המערכתי, להוציאם משיווי משקל ולהכריע אותם נדרשים מהלכים סימולטניים בחזית, בעומק ובאגפים

מודיעין למלחמה ומודיעין בעומק

מודיעין, אמר בשעתו גנרל צבא היבשה האמריקני ג'ורג' פאטון, הוא "כמו ביצים: הטירות ביותר הן הטובות ביותר".¹³ המאמץ בעומק מחייב פיתוח מאמצים תומכים ומסייעים וביצועם, כאשר ככל שהמרחק מהחזית גדול יותר, כך האתגר לשימור הרציפות של המאמצים המסייעים הופך מורכב יותר. האתגרים במסגרת זאת הם לוגיסטיקה בעומק - צורך בתספוק מהאוויר והים ויכולת להתקיים באמצעות לוגיסטיקה מקומית; תקשוב בעומק - היכולת לשמר רציפות תקשורת משלב התמקמות הכוחות בעומק ועד לסיום הפעולה או ניתוק המגע מהעומק; ואיסוף בעומק - לצד הצורך באיסוף חזותי וסיגינטי ייעודי לצורכי הפעולה בעומק, נדרשת יכולת לאיסוף מהעומק לעומק, כלומר יכולת איסוף המתבססת על הכוחות הפועלים בעומק.

ככלל, תהליכי עבודת המודיעין מתקיימים באופן דומה יחסית בדרגים השונים מול תכליות מגוונות. עם זאת, יש מאפיינים ייחודיים בעבודת המודיעין לפעולה בעומק כנגזרת ממתארי הפעולה ומאפייניהם. קיים צורך בהפקה, ייצור, מיצוי ועיבוד של מודיעין ברזולוציה גבוהה יחסית בכל הרמות: אסטרטגית, מערכתית וטקטית. ככלל, הנטייה הברורה של תעדוף מאמצי האיסוף היא להתמקד בחזית ברמות המערכתית והטקטית,

מבצעים. אין הכוונה שאין מבצעים מיוחדים, שהרי כל מבצע הוא מיוחד, בוודאי במלחמה, אלא פירוש הדבר שאין מבצעים "מיוחדים" כפי שאנחנו מכירים אותם מימי שגרה.

הצורך בפעולה בעומק

יש המגדירים את העומק כמרחב פיזי התלוי במרחק מהחזית (100-300 ק"מ) ויש המגדירים אותו כמרחב רעיוני שבא לסדר את הגיונות הפעולה. עם זאת עומק אינו רק "המרחק שבין הקו הקדמי לבין הקו העורפי של מרחב, של שטח או של גוף צבאי, הפרוס או הערוך בשטח".⁴ הוא למעשה עקרון מלחמה, ובבסיסו הצורך לחתור ללחימה במרחב המבצעים בכלל ובעומק מערכי האויב בפרט.

הצורך המבצעי בפעולה בעומק מניח כי האויב רואה בעורפו מקור עוצמה מוגן ומבסס בו את תשתיותיו ונכסיו הרגישים ביותר. לפעולה זו היכולת לטלטל את האויב ולהוציאו משיווי משקלו - לשבש ולסכל את תוכניותיו והגיון פעולותיו, לפגוע ביכולת או במרחב אסטרטגי באופן מוחשי ותודעתי ולהוביל להפסקת הלחימה במצב הרצוי לנו.

כך אירע, למשל, במבצע "הלם" בלילה שבין 31 באוקטובר ל-1 בנובמבר 1968, במסגרתו פשט כוח צנחנים בפיקוד סרן מתן וילנאי על תחנת שנאים בעומק מצרים והרס אותה. הפעולה עיכבה את הפעולה ההתקפית המצרית בגזרת תעלת סואץ לשלושה חודשים ואפשרה לצה"ל לבצר את קו המוצבים שם. יתרה מכך, המצרים הקימו כוח אבטחה כדי להגן על נכסיהם בעומק.⁵

במלחמת לבנון השנייה הביאו שני מבצעים למציאות דומה מעט. מבצע "חד וחלק", במסגרתו פשטו כוחות מסיירת מטכ"ל ומיחידת שלדג, בפיקוד אל"ם ניצן אלון, על יעדי חזבאללה בעיירה בעלבכ שבעומק לבנון והרגו כעשרים פעילי חזבאללה,⁶ ומבצע "יער הנגב", במהלכו פשט כוח משיטת 13, בפיקוד אל"ם נבו ארז, על מפקדת חוליית שיגור רקטות בצור והרג כמה מפעיליה.⁷ פעולות אלו יצרו בקרב ההנהגה הצבאית של חזבאללה את התחושה שהעורף הלבנוני אינו מוגן מפני כוחות צה"ל, וחייבו את הארגון לתגבר את יחידותיו האמונות על הגנת בקעת לבנון ורצועת החוף למרות הסד"כ המוגבל שלו.

כנגד צבאות הטרור, חזבאללה וחמאס, אין די במהלומות אש אוויריות ויבשתיות ותמרון קרקעי חזיתי. כדי לשבש את הגיונם המערכתי, להוציאם משיווי משקל ולהכריע אותם נדרשים מהלכים סימולטניים בחזית, בעומק ובאגפים.⁸

מבצעים מיוחדים במלחמה

מבצע מיוחד הוא פעולה טקטית קרקעית ונקודתית מול מטרת איכות שאין דרך אחרת לטפל בה.⁹ אין מדובר על פשיטת קומנדו בלבד, אף שלא פעם הן חולקות מאפיינים

אימון לוחמה בשטח בנוי. המודיעין חיוני במיוחד בלוחמה כנגד צבאות הטרור, בחזית ובעומק. צילום: דו"ץ

לנתח רכיבי מודיעין לוגיסטי המאפשרים לכוחותינו בעומק "אזורי מחייה", במ"ק (בסיס מבצעים קדמי), ביתוק מקווי האספקה מן החזית, וכמו כן יש לנתח רכיבי מודיעין לוגיסטי המאפשרים הסתמכות על לוגיסטיקה מקומית בעומק כדי לעמוד במשימה בדגש על מזון, תרופות, כלי רכב ודלק; רכיבים אלו מאפשרים אורך נשימה ויכולת פעולה רציפה, הם מחייבים העמקה ומקצועיות בשלב נוהל הקרב, החל מהגדרת הצי"ח, דרך האיסוף וכלה ביכולת הפעלת כוח. יש ליצור מודיעין שייעודו לתמוך ואף להעצים מאמץ תודעתי משלים להפעלת הכוח הקרקעי.

למבצעים בעומק יש השפעה מערכתית מהממת על המערכת של האויב, כמו גם על כוחותינו. אולם לא מספיק רק לספר את הסיפור, שומה עלינו גם לממש אותו הלכה למעשה, שאם לא כן מדובר בחרב פיפיות שעלולה להזיק יותר משתועיל

לפי הנחת עבודה סבירה לתכנון בחירום, היכולת להפעיל אמצעים ולקבל משאבים בעומק יהיו בחסר, ולכן נשאף להפעלה עצמאית ככל שניתן של סנסורי המודיעין, החל מתצפיות וכלה באמצעי סיגינט וויזינט. כיום מאפשר לנו המודיעין הגלוי (רשתות חברתיות, מדיה,

ואילו האיסוף בעומק עוסק באופן כמעט בלעדי ברמה האסטרטגית. לרוב, מרחב הפעולה בעומק מרוחק פיזית ומחשבתית ממרחבים אשר נמצאים באחריות מחקרית מובהקת, מה גם שעיקר החיכוך במרחבים אלו נוגע לפעולה בחירום ולכן אין הם נחקרים בשגרה או זוכים לעיסוק מודיעיני באופן שיטתי - תוכנית איסוף והיסטוריה גזרתית. הכוחות הפועלים בעומק הם רב-זרועיים בהתאמה לאימוי אויב רב-זרועיים. לכן כדי לאפשר פעולה בעומק צריך לבנות תמונת מודיעין אויב רב-זרועית אשר ניזונה מגופים רב-זרועיים ומערכות ממוכנות שונות.

המודיעין חיוני במיוחד בלוחמה כנגד צבאות הטרור, בחזית ובעומק. "על המפקדים ומקבלי החלטות להבין שכאשר הם צופים באמצעות משקפת, תמונת הקרב האמיתית אינה גדוד טנקים אלא קבוצה של בתים אזרחיים. לפיכך מוטלת עליהם האחריות למנוע את הירי המבוצע מתוך הבתים. יש להפוך, תוך שימוש באמצעים הקיימים, את תמונת 'האין אויב' הזו לתמונת אויב מדויקת ככל האפשר"¹⁴. אחרת, הפעלת הכוח לא תשרת את מטרות הפעולה.

לאיסוף המודיעין בעומק מאפיינים ייחודיים: יש צורך חיוני באיסוף מקדים על מרחב הפעולה המתוכנן לנוכח פערי האיסוף והמידע בעומק; שיטת האיסוף נשענת כמעט לחלוטין על איסוף אווירי (סיגינט, ויזינט) לצד מודיעין מאיסוף קרבי; נדרשת תשתית מודיעינית רחבה, מנותחת וחקורה למרחבים גיאוגרפים רבים ככל האפשר כדי לאפשר גמישות בהפעלת כוח במרחבי מבצעים רבים במקביל בזירות שונות; יש

כסמ"ם של צה"ל שהופעל במבצע "מגן וחץ". הישג תודעתי טוב שווה הרבה יותר מכיבוש שטח. צילום: דו"ץ

השינוי המהותי בפעולה התודעתית טמון ביכולת לספר סיפור שאינו בהכרח אמיתי. עם זאת בשנים האחרונות השתנו כללי המשחק לבלי הכר, פייק ניוז שהופך להיות נרטיב האמת, מהירות הגעת האירועים למדיה, וכפועל יוצא לציבור, היכולת להתחזות ולייצר פייק באמצעים טכנולוגיים ועוד. הצבא נדרש להתאים את תפיסתו למציאות המתהווה. כמו כן למימוש מבצע מיוחד כתומך של מאמץ או מבצע תודעתי יש היכולת להציג תמונת ניצחון או לחלופין להעצים נרטיב שאותו אנחנו רוצים להטמיע.

סיכום

מהמבצעים "שומר החומות" ו"מגן וחץ" למדנו כי ישראל מתמודדת בכמה זירות שעשויות להתלכד ולאגדר אותה בז'ורנלית. מכאן שהמלחמה הבאה שבה יילחם צה"ל תהיה, בסבירות לא מבוטלת, מערכה רב-זירתית. צה"ל יידרש לפעול במקביל בכמה זירות לחימה, בין שהן מתואמות ותומכות זו בזו ובין שלא.¹⁸

במערכה שכזו יידרש צה"ל להשיג הכרעה במהירות בזירת הפעולה המרכזית כדי שיוכל להקדיש משאבים ניכרים לזירות האחרות. הכרעה מהירה שכזו לא תושג באמצעות סבבי אש התשתיים באופיים, והיא מחייבת, לצד הפעלת יכולות האש המרשימות של צה"ל, גם תמרון מהיר בחזית ובעומק. אך כדי שהכוחות המיוחדים והכוחות המובחרים של צה"ל יוכלו לפעול ביעילות עליהם להשתחרר מדפוסי הפעולה של המבצעים המיוחדים, שכוחם יפה לשגרה, ובעזרת יכולות המודיעין הקיימות להוציא לפועל מבצעים.

למבצעים אלו בעומק תוכל להיות השפעה של ממש על תודעת האויב. לנוכח החשיבות והפוטנציאל של החיבור שבין מבצעים להשפעה, ראוי לפתח את היכולת לשלב מבצעי הונאה והשפעה בפעולה בעומק.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

אפליקציות) להעשיר את תמונת המודיעין הקיימת, אשר במיצוי נכון יכולה לצמצם ולו במעט את הפער הנוצר בשל חוסר במשאב איסופי קלסי. מודיעין ממקור זה יכול לתת מענה למגוון צי"חים: מיקומי אויב, פוטנציאל להשפעה, חשיפה של כוחותינו, תנועת אוכלוסייה, הערכת נזקי לחימה לפעולות (BDA) ועוד.¹⁵

השפעת הפעולה בעומק

למבצעים בעומק יש השפעה מערכתית מהממת על המערכת של האויב, כמו גם על כוחותינו. אולם לא מספיק רק לספר את הסיפור, שומה עלינו גם לממש אותו הלכה למעשה, שאם לא כן מדובר בחרב פיפיות שעלולה להזיק יותר משתועיל.

כבר במאה השישית לפנה"ס קבע סוון טסו כי אומנות המלחמה מבוססת על הונאה והטעיה. "לכן, כשאתה מוכן להתקפה, העמד פנים שאינך מוכן. כשאתה מזיז חילות, העמד פנים שאינך עושה זאת. כשאתה מתקרב אל האויב, עליך ליצור את הרושם שאתה נמצא עדיין במרחק רב ממנו. כשאתה נמצא במרחק רב ממנו, עליך ליצור את הרושם שאתה מתקרב אליו. היעזר בפיתיונות כדי למשוך את האויב. התקף אותו כשבמחנה שלו שוררת אנדרלמוסיה. היה מוכן להילחם בו כשהוא בטוח ומוגן בכל מקום".¹⁶ כלל זה נותר, כמובן, נכון גם במלחמות המודרניות של זמננו, אולם אין הונאה בלי פיזיקה.

מלחמה היא עניין תודעתי. קולונל ג'ון בויד, איש חיל האוויר האמריקני, קבע בשעתו כי "מכונות אינן נלחמות. קרקע אינה נלחמת. בני אדם נלחמים. אתה חייב להיכנס למוחם של בני אדם. שם מנצחים את הקרב".¹⁷ לכאורה, אחד הצדדים במלחמה עשוי לנצח גם בלי לעשות פעולה של ממש, אבל באמצעות הפעלת מאמץ השיווק הנכון. הישג תודעתי טוב שווה הרבה יותר מכיבוש שטח. אולם, למרות ההישג הטמון בהשפעה על התודעה, מבצעי ההשפעה חייבים להיות מגובים במימוש פיזי של תוכנית או קשורים למאמצים אחרים. אחרת, המהלך עלול להתגלות כ"נמר של נייר".

